

4.

MECHANIKA TUHÉHO TĚLESA

1.) TUHÉ TĚLESO

1.01.) TUHÉ TĚLESO:

Fyzikální abstrakce označující ideální těleso, jehož tvar a objem se nemění účinkem libovolně velkých sil.

1.02.) Pohyby TT:

a) Posuvný – všechny body mají stejný vektor posunutí, stejnou okamžitou rychlost

b) Otáčivý – všechny body mají stejnou úhlovou rychlost

2.) MOMENT SÍLY - M :

Vektorová veličina, která charakterizuje otáčivý účinek síly F na tuhé těleso.

M je vektorový součin F a r :

$$\mathbf{M} = \mathbf{r} \times \mathbf{F}$$

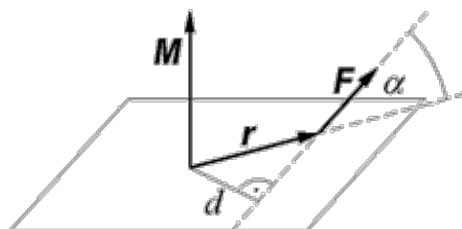
Velikost momentu síly:

$$M = |\mathbf{r}| |\mathbf{F}| \sin \alpha = Fd$$

(α je úhel sevřený vektory $\mathbf{r}$ a $\mathbf{F}$, d je rameno síly)

2.01. RAMENO SÍLY - d :

Vzdálenost vektorové přímky síly F od osy otáčení

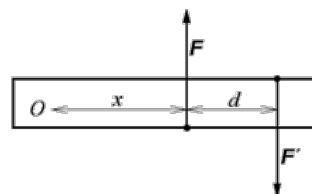

2.02. Směr vektoru M určuje pravidlo pravé ruky: Položíme-li pravou ruku na povrch tělesa tak, aby prsty ukazovaly směr síly způsobující otáčení, vztyčený palec ukazuje směr momentu síly.

2.03. MOMENTOVÁ VĚTA: Otáčivý účinek sil působících na tuhé těleso otáčivé kolem nehybné osy se ruší, jestliže vektorový součet momentů všech sil vzhledem k ose je nulový vektor:

$$\mathbf{M}_1 + \mathbf{M}_2 + \dots + \mathbf{M}_n = \mathbf{0}$$

2.04. DVOJICE SIL: Soustava dvou stejně velkých sil opačného směru (F a $-F$), jejichž vektorové přímky jsou ve vzájemné vzdálenosti d (rameno dvojice sil). Moment D dvojice sil:

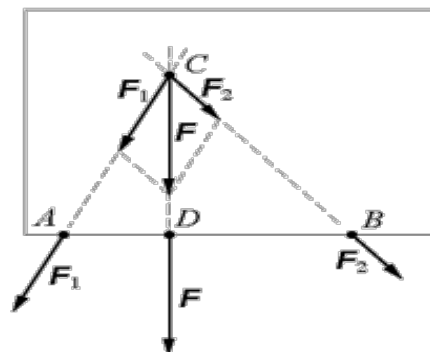
$$\mathbf{D} = \mathbf{r} \times \mathbf{F}$$

$$D = Fd$$

9.) SKLÁDÁNÍ SIL:

Postup vektorového sčítání sil, kterým zjišťujeme velikost a směr výslednice sil.

- Jestliže síly nemají společné působíště, je třeba síly přesunout po vektorové přímce do průsečíku jejich vektorových přímk. Takto lze určit velikost a směr výslednice, nikoliv její působíště.

9.) ROZKLAD SIL:

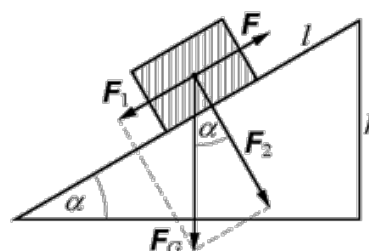
Opačný postup ke skládání sil, kterým určujeme složky síly.

- NAKLONĚNÁ ROVINA: Rovina svírající s vodorovným směrem úhel sklonu α . Tíhová síla F_G tělesa ležícího na nakloněné rovině se rozkládá na pohybovou složku F_1 a na tlakovou (normálovou) složku F_2 :

$$F_1 = F_G \sin \alpha$$

$$F_2 = F_G \cos \alpha$$

- Má-li být těleso v rovnovážné poloze, musí na ně působit síla F o velikosti $F = F_1$.
- Podmínka rovnováhy: $F : F_G = h : l$

9.) TĚŽIŠTĚ TUHÉHO TĚLESA:

5.01.) Působíště tíhové síly.

Bod, kterým prochází výslednice všech tíhových sil, které působí na hmotné body tělesa při kterékoli jeho poloze v prostoru.

TĚŽNICE: Každá přímka, která prochází těžištěm tuhého tělesa.

5.02.) ROVNOVÁŽNÁ POLOHA TUHÉHO TĚLESA:

Poloha, v níž jsou vektorové součty sil a všech momentů sil, které na těleso působí, nulové vektory a těleso je v klidu.

Jestliže síly leží v jedné rovině, platí podmínka rovnováhy:

$$\sum_{i=1}^n \mathbf{F}_{xi} = \mathbf{0} \quad \sum_{i=1}^n \mathbf{F}_{yi} = \mathbf{0} \quad \sum_{i=1}^n \mathbf{M}_i = \mathbf{0}$$

Rovnovážná poloha:

- a) stálá (stabilní) - nejmenší E_p , po malém vychýlení se těleso vrací do počáteční rovnovážné polohy.
- b) vrátká (labilní) - po vychýlení těleso přechází do jiné rovnovážné polohy s menší potenciální energií.
- c) volná (indiferentní) - po malém vychýlení těleso zaujímá novou rovnovážnou polohu, v níž má stejnou potenciální energii tíhovou.

Míra stability tělesa je dána prací, kterou je nutné vykonat na změnu polohy ze stabilní do labilní.

9.) TŘENÍ:

Jev vznikající při vzájemném pohybu těles, která jsou k sobě přitlačována stykovými plochami. Vlivem tření na tělesa působí třecí síla.

6.01) TŘECÍ SÍLA - F_t :

Síla, která je důsledkem tření a působí na těleso v rovině stykových ploch. Směr třecí síly je opačný než směr rychlosti pohybujícího se tělesa a její velikost je:

$$F_t = fF_n$$

(f - součinitel smykového tření, F_n - velikost normálové síly, síly kolmé ke stykové ploše, kterou jsou tělesa k sobě přitlačována)

9.) VALIVÝ ODPOR:

Mechanický odpor, který vzniká při pohybu válcového tělesa o poloměru r po rovinné podložce. Valivý odpor charakterizuje odporová síla o velikosti:

$$F_t = \xi \frac{F_n}{r}$$

(součinitel ξ se nazývá rameno valivého odporu, F_n je velikost kolmé tlakové síly, kterou válec působí na podložku)

8.) ENERGIE ROTUJÍCÍHO TĚLESA:

Součet kinetických energií hmotných bodů tělesa, které koná pohyb rovnoměrný po kružnici.

Kinetická energie E_{ki} i -tého bodu tělesa:

$$E_{ki} = \frac{1}{2} m_i r_i^2 \omega^2$$

Celková energie tělesa při otáčivém pohybu:

$$E_k = \sum_{i=1}^n E_{ki} = \sum_{i=1}^n \frac{1}{2} m_i r_i^2 \omega^2 = \frac{1}{2} \omega^2 \sum_{i=1}^n m_i r_i^2 = \frac{1}{2} J \omega^2$$

- Jestliže těleso koná současně posuvný pohyb rychlostí v i otáčivý pohyb, pro jeho celkovou kinetickou energii platí:

$$E_k = \frac{1}{2} m v^2 + \frac{1}{2} J \omega^2$$

9.) MOMENT SETRVAČNOSTI TUHÉHO TĚLESA

Skalární veličina, která charakterizuje rozložení hmotnosti v tělese vzhledem k dané ose:

osy $J = \sum_{i=1}^n m_i r_i^2$ m_i - hmotnosti bodů tělesa ve vzdálenostech r_i od otáčení
[J] = kg.m²